

ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО НАПРЯМУ У ЗАГАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Матеріали статті представляють аспекти сучасного розвитку позашкільної освіти. Актуалізовано роль позашкільної освіти як інституту виховання, зміст якого має бути спрямований на становлення світогляду, виховання патріотичних почуттів, громадянських якостей особистості; коротко представлено потенціал соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти.

Ключові слова: позашкільна освіта, позашкільні навчальні заклади, соціально-реабілітаційний напрям.

Позашкільна освіта України виступає одним із найбільш важливих інститутів виховання і соціалізації дітей та молоді, створює умови для соціального розвитку та творчої самореалізації особистості, сприяє соціальній захищеності та професійній орієнтації дітей, профілактиці негативних проявів у молодіжному середовищі.

Сфера позашкільної освіти України також є провідною у вирішенні завдань організації дозвілля молодих людей, що є одним із 15 пріоритетних напрямів роботи, визначених Генеральною Асамблеєю ООН у Всесвітній програмі дій, що стосуються молоді.

Розвиток позашкільної освіти України відбувається у вкрай складних соціально-економічних і політичних умовах.

На сьогодні немає точної *статистики* про мережу позашкільних навчальних закладів, про дітей, які їх відвідують. Кожне міністерство (Міністерство освіти і науки, Міністерство культури, Міністерство молоді та спорту) веде відомчу статистику, але єдиної державної статистики, яка б відображала тенденції в означеній галузі, немає¹. Утім, намітилися як позитивні, так і негативні тенденції щодо охоплення дітей позашкільною освітою. За даними Міністерства освіти і науки України², станом на 01.01.2016 р. у системі

---

¹ Дотримання прав дитини в Україні 2012-2015. Коаліція неурядових організацій «Права дитини в Україні».

² Інформаційний бюлетень «Позашкільні навчальні заклади МОН України» (станом на 01.01.2015 та 01.01.2016).

освіти функціонує 1395 позашкільних навчальних закладів, в яких навчається 1 млн 231 тис. 644 дітей, що становить 33,3 % від загальної кількості дітей шкільного віку.

Позитивною тенденцією останніх років стало розширення мережі центрів військово-патріотичного виховання (сьогодні налічується 540), в гуртках, групах та інших творчих дитячих і молодіжних об'єднаннях яких навчається 7 728 дітей та молоді. Проте, за даними МОН України, в останній рік загалом чисельність гуртків, груп та інших творчих об'єднань зменшилася (на 4 тис. 649), як і охоплення дітей позашкільною освітою (у 2016 році порівняно з 2015 роком – на 58 тис. 382 дитини).

Водночас, *військові дії на території двох областей України* вносять корективи у діяльність позашкільних навчальних закладів, погіршують їхній матеріальний стан, створюють труднощі із наданням якісних освітніх послуг. Так, у системі освіти Донеччини, на території, підконтрольній українській владі, збережена мережа позашкільних навчальних закладів (80) та забезпечено їх діяльність відповідно до нормативно-правових актів. На території Луганської області продовжують працювати 24 позашкільні навчальні заклади. У 2016 році зафіксовано незначне збільшення охоплення дітей позашкільною освітою у Донецькій (на 1 тис. 44 дитини) та Луганській областях (на 166 дітей)³, що загалом не свідчить про відсутність проблем у цій сфері. Досить гостро у зв'язку з воєнними діями на сході України постає питання забезпечення прав дітей, які проживають у буферній зоні Донецької та Луганської областей і взагалі не мають доступу до будь-якої освіти, не кажучи вже про культурний і духовний розвиток.

Таким чином, у надзвичайно складних умовах розвитку країни лише підвищується цінність освіти і виховання дітей та молоді. Сьогодні серед соціальних цінностей українців найбільш значущими є: мир, Батьківщина, незалежність, справедливість. Саме такі цінності мають покладатися в основу навчально-виховного процесу, зокрема, позашкільних навчальних закладів.

---

³ Інформаційний бюлетень «Позашкільні навчальні заклади МОН України» (станом на 01.01.2015 та 01.01.2016).

Необхідно підкреслити, що значну увагу колективи цих закладів приділяють залученню своїх вихованців та інших дітей до соціальних та благодійних акцій, концертів, флешмобів тощо, спрямованих на допомогу бійцям АТО, пораненим та сім'ям загиблих, переселенцям зі східних регіонів і Криму, створюючи таким чином умови для формування світогляду та ціннісних орієнтацій молоді. Окрім того, варто підкреслити важливість вирішення соціально-педагогічних завдань, пов'язаних із подіями в країні. Нині до позашкільних закладів приходять на навчання діти та молодь, які вимушено залишили постійне місце проживання; вони отримують тут психологічну та соціально-педагогічну підтримку, можливість самореалізації.

У загальному контексті саме творчі об'єднання *соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти* набувають вагомого значення. Законом України «Про позашкільну освіту» (2000) окреслено соціально-реабілітаційний напрям позашкільної освіти, який забезпечує соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей учнів, їх потреб у самореалізації, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, організацію змістовного дозвілля і відпочинку.

До соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти належать: клуби старшокласників, клуби спілкування, євро-клуби, школи лідерів та об'єднання учнівського самоврядування, творчі об'єднання для дітей з особливими потребами; творчі об'єднання, які мають на меті профілактику відхилень у соціальному розвитку і поведінці дитини тощо. Зокрема, мережа євро-клубів, з огляду на прагнення України до європейської інтеграції, залучає учнівську молодь до спільної європейської культурної спадщини, а також осмислення сучасних проблем європейської спільноти.

У сучасних умовах розвитку країни значення творчих об'єднань соціально-реабілітаційного напрямку, зокрема орієнтованих на дітей з особливими потребами та дітей, які потребують підвищеної уваги, збільшується, що обумовлено соціально-економічним станом, військовими діями на сході країни. Значною залишається частка вихованців, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (6 тис. 909), дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування (10 тис. 626), дітей з малозабезпечених сімей (43 тис. 28; за період з 2015 по 2016 рік ця категорія зросла на 1 тис. 964 дитини)⁴.

Зміст соціально-реабілітаційного напрямку представлено також у навчальних програмах, навчальних та тренінгових курсах, спрямованих на формування здорового способу життя дітей та молоді (наприклад, тренінг-курс «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», «Кроки до здоров'я» та інші), формування безпечної поведінки (наприклад, «Правила дорожнього руху і робота загонів ЮІР в навчальних закладах України»), програми проведення дозвілля («Культура дозвілля»); програми, спрямовані на соціальну реабілітацію підлітків з девіантною поведінкою, підготовку старшокласників до сімейного життя (наприклад, «Школа майбутніх батьків») тощо.

Таким чином, творчі об'єднання соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти виконують важливі *соціально-педагогічні завдання*, зокрема:

- сприяння соціальному становленню дітей та молоді, підготовка їх до активної професійної та громадської діяльності; забезпечення можливостей для самореалізації дітей та молоді у соціально й особистісно значущих справах;
- створення умов для соціального захисту всіх учасників навчально-виховного процесу;
- надання соціально-педагогічної підтримки учням, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- забезпечення профілактики девіацій у дитячому і молодіжному середовищі тощо.

Водночас, серед пріоритетних завдань *виховної та просвітницької роботи* творчих об'єднань соціально-реабілітаційного напрямку варто виокремити:

- створення умов для становлення світогляду, інтеріоризації загальнолюдських і національних цінностей, формування соціальної позиції

---

⁴ Інформаційний бюлетень «Позашкільні навчальні заклади МОН України» (станом на 01.01.2015 та 01.01.2016).

особистості на основі здобуття знань про історію, культуру, сучасний розвиток країни;

– виховання моральних якостей, формування особистої гідності, культури дітей та молоді шляхом залучення до кращих надбань українського народу, культури інших країн;

– виховання патріотичних почуттів, любові і поваги до національних цінностей, історії, культури;

– заохочення учнів до волонтерської діяльності, що сприяє становленню моральних якостей особистості;

– виховання молодих громадян України як членів європейської спільноти, залучення дітей та молоді до європейських демократичних цінностей та ін.

Таким чином, за нинішніх умов розвитку країни позашкільні навчальні заклади володіють унікальними можливостями щодо формування світогляду, системи цінностей особистості, долучаючи дітей та учнівську молодь до національної культури, історії, а також осмислення сучасних подій боротьби за незалежність України. Вагомим у загальному контексті є потенціал творчих об'єднань соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти.

Водночас система позашкільних навчальних закладів потребує підтримки, належного матеріально-технічного забезпечення, підвищення соціальної захищеності педагогічного складу, всіх учасників навчально-виховного процесу.

Матеріали статті представляють аспекти сучасного розвитку позашкільного освіти. Актуалізована роль позашкільного освіти як інституту соціальної освіти, зміст якого повинен бути спрямований на формування світогляду, виховання патріотичних почуттів, громадянських якостей особистості; коротко представлено потенціал соціально-реабілітаційного напрямку позашкільного освіти.

Ключевые слова: позашкільна освіта, позашкільні освітні установи, соціально-реабілітаційний напрям.

The article presents some aspects of modern development of out-of-school education. The role of out-of-school education is stressed as an institution of social education, the contemporary content of which has to be focused on expanding the worldview, developing patriotism, civic qualities of personality. The potential of the social and rehabilitation direction of out-of-school education is briefly outlined.

Keywords: out-of-school education, out-of-school educational institutions, social and rehabilitation direction.